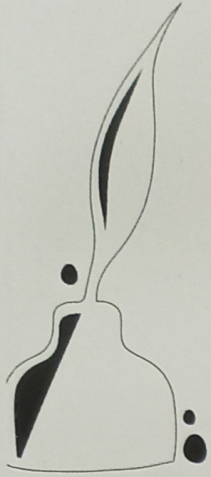
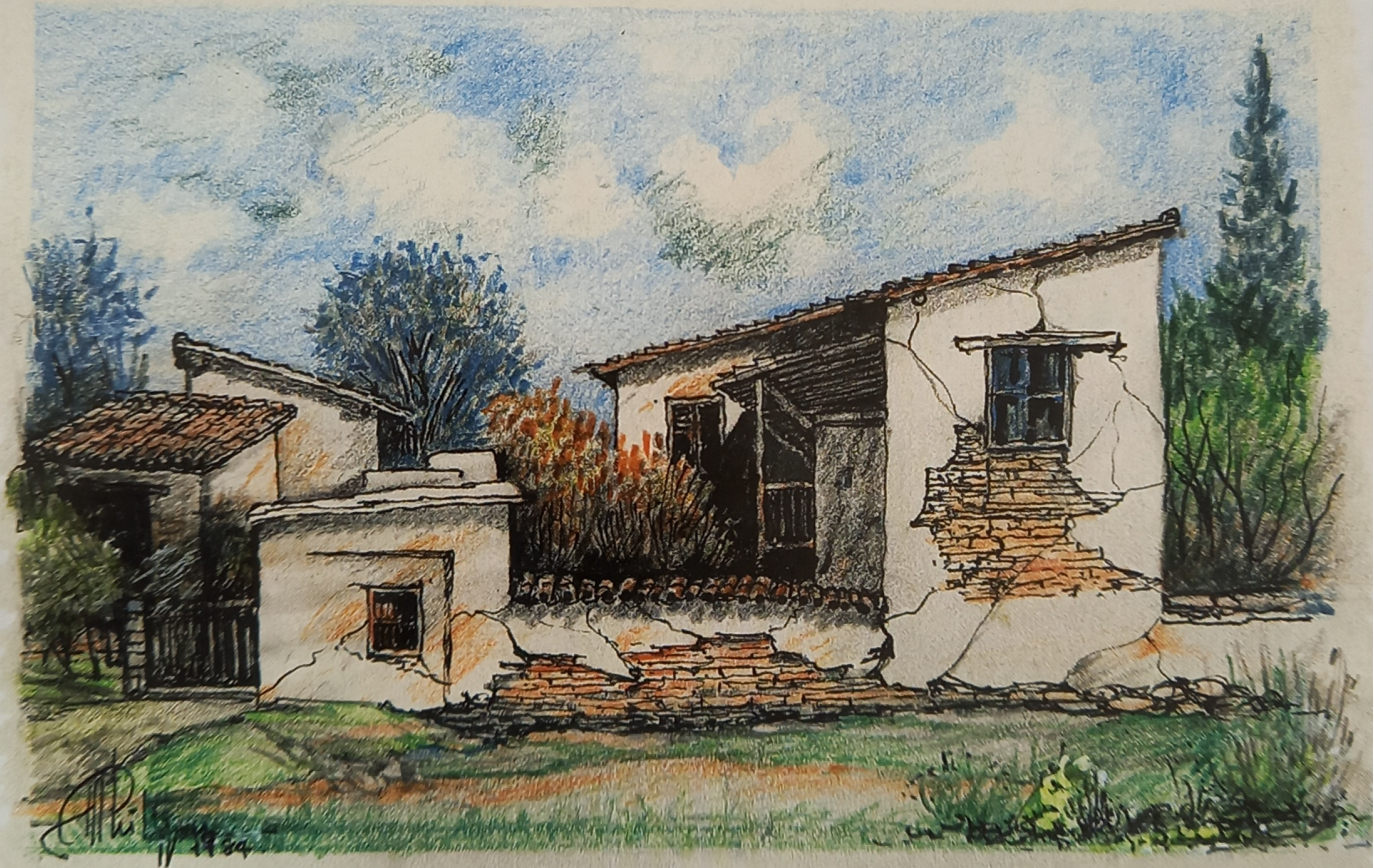

τεύχος 352 | Άνοιξη 2022 | τιμή €3.00
ISSN 0470-522X

νέα εποχή

πολιτιστικό περιοδικό

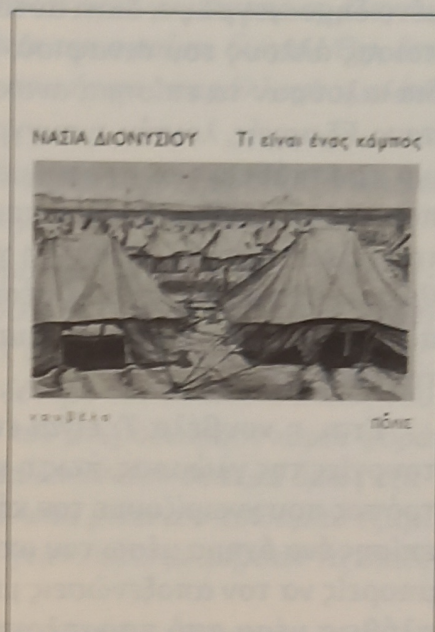
συνεργάτες

Νατάσα Αθηνάιτου - Κυριανού, Κυριάκος Αναγιωτός, Παναγιώτης Αργυρόπουλος, Φωτεινή Βασιλόπουλου, Μάριος Γεωργίου, Χρίστος Γεωργίου, Σπύρος Πασεμίδης, Άντρη Κανάκης, Σάββας Θ. Κόκκινος, Άντρη Χ. Κωνσταντίνου, Ανδρέας Μαλόρης, Νόνα Μολέσκη, Κώστας Μοναστήρας, Γιώργος Παπακωνσταντίνου, Zorka Sijinačanić, Κυριάκος Στυλιανού, Άνθη Σφακιανάκη, Χρίστος Ρ. Τσιαήλης, Νένα Φιλούση, Κυριάκος Χαραλαμπίδης, Αναστασία Χάσικου, Τάκης Χατζηδημητρίου, Χρίστος Χατζιωάννου, Σούλα Χατζήκυριακου

Χρίστος Χατζηιωάννου

Τι είναι ένας κάμπος, Νάσια Διονυσίου, Εκδόσεις Πόλις (2021)

Η νουβέλα *Τι είναι ένας κάμπος* (Πόλις, 2021) είναι το δεύτερο βιβλίο της Κύπριας συγγραφέως Νάσιας Διονυσίου. Πρόκειται για ένα πεζογράφημα με τη μορφή ημερολογιακών σημειώσεων του πρωταγωνιστή, ενός Ελληνοκύπριου δημοσιογράφου, ο οποίος επισκέπτεται -κατόπιν πρόσκλησης- τα βρετανικά στρατόπεδα της Αμμοχώστου τον Μάιο και Απρίλιο του 1947 και καταγράφει τα αιτήματα και τις μαρτυρίες των κρατουμένων. Η λέξη «κάμποι» αναφέρεται στην κυπριακή απόδοση της αγγλικής λέξης «camps», όπου κρατούνταν από τους Άγγλους Εβραίοι επιζήσαντες του Ολοκαυτώματος, μέχρι να τους επιτραπεί να πάνε στην Παλαιστίνη. Η νουβέλα, αν και μυθοπλαστική, βασίζεται σε πραγματικά, άγνωστα στο ευρύ κοινό ιστορικά γεγονότα, τα οποία η συγγραφέας μετά από μελέτη πηγών ξαναζωντανεύει.

Οι ημερολογιακές σημειώσεις συμπλέκουν στην αφήγηση του δημοσιογράφου την πραγματικότητα με το όνειρο, με παραισθήσεις που δημιουργούνται από κάποιου είδους ψυχολογική ενδοβολή, όπου το συλλογικό υποσυνείδητο των επιζώντων του Ολοκαυτώματος στοιχειώνει τον δημοσιογράφο.

Η ημερολογιακή αφήγηση διακόπτεται από τρεις παράλληλες ιστορίες. Στη μια ιστορία μια αγρότισσα κρύβει στο σπίτι της έναν Γερμανό αιχμάλωτο που δραπέτευσε. Στην άλλη ιστορία, μια Εβραία της Θεσσαλονίκης μνημονεύει την πόλη και τους νεκρούς της μέσα από ένα σεφαραδίτικο τραγούδι. Στην τρίτη ιστορία, ένας νεαρός οδηγός, Μεγάλη Παρασκευή, βγάζει κρυφά μερικά παιδιά από το στρατόπεδο.

Το βιβλίο σε ένα άμεσο πραγματολογικό επίπεδο πραγματεύεται το Ολοκαύτωμα και τις συνθήκες κράτησης των Εβραίων στην αποικιοκρατούμενη Κύπρο. Σε ένα δεύτερο επίπεδο πραγματεύεται την εναλλαγή ρόλων μέσα στην ιστορία: πώς ένας λαός στη μια ιστορική συγκυρία είναι διωκόμενος, στην άλλη είναι διώκτης· τη μια εξουσιαστής, την άλλη εξουσιαζόμενος· τη μια γηγενής, την άλλη πρόσφυγας. Σε ένα τρίτο επίπεδο, πραγματεύεται την έννοια του ανήκειν και του ανοίκειου, και ειδικά τον τρόπο που αυτές οι υπαρξιακές δυνατότητες συμπλέκονται με τη γλώσσα. Σε αυτό το τελευταίο εστιάζει και η ανά χειράς κριτική, αφού ο γράφων θεωρεί αφενός αυτή τη διάσταση ως την πιο σημαντική, αφετέρου ως ανεντόπιστη ή υποτιμημένη από όσες βιβλιοκρισίες προηγήθηκαν.

Η συγγραφέας δίνει το ερμηνευτικό κλειδί που ξεκλειδώνει αυτή τη διάσταση σε διάφορα σημεία της νουβέλας, αρχίζοντας από το λόγο πρόσκλησης του συγκεκριμένου δημοσιογράφου και φτάνοντας στο όνειρο του δημοσιογράφου με τη «Φούγκα

του Θανάτου» του Πάουλ Τσέλαν, όπου κορυφώνεται η διαπάλη της αποξένωσης και της προσπάθειας επανοικειοποίησης, όπου γλώσσα και κόσμος σημαίνουν τον ίδιο υπαρξιακό ορίζοντα.

Μαθαίνουμε από τις πρώτες σελίδες ότι οι κρατούμενοι ζήτησαν τον συγκεκριμένο δημοσιογράφο, διότι αυτός δεν έγραφε «μήτε για “φορτία μεταναστών”, σαν κάποιους άλλους του σιναφιού, μήτε για εποίκους, τρομοκράτες ή πράκτορες, όπως διαλαλούσαν τα επίσημα ανακοινωθέντα των Εγγλέζων»¹, αλλά έγραφε για ανθρώπους. Εξ αρχής, λοιπόν, η συγγραφέας μάς δίνει την άκρη του νήματος: πρόκειται για μια προσπάθεια των κρατουμένων να απελευθερωθούν από τα δεσμά μιας γλώσσας που τους απανθρωποποιεί και τους αποξενώνει, όπου δεν αναγνωρίζουν τους εαυτούς τους μέσα σε εκείνη τη γλώσσα, και είναι μια προσπάθεια να ξαναγίνουν άνθρωποι στα μάτια τρίτων, μέσω της γλώσσας του δημοσιογράφου που επέλεξαν να αφηγηθεί τις ιστορίες τους - μια προσπάθεια επανιδιοποίησης της αλλοτριωμένης τους ταυτότητας.

Έτσι, η νουβέλα *Τι είναι ένας κάμπος* έρχεται να μας θυμίσει τις διάφορες λειτουργίες της γλώσσας, πως η γλώσσα δεν είναι απλά φορέας επικοινωνίας, αλλά και τρόπος που γνωρίζουμε τον κόσμο, τον Άλλον, αλλά και τον ίδιο μας τον εαυτό. Είναι επίσης ένα όχημα μέσω του οποίου δύναται κανείς να εξασκήσει βία κατά του Άλλου: μπορείς να τον αποξενώσεις μέσα από τη χρήση λέξεων, μπορείς να αποκρύψεις την αλήθεια μέσα από παραπλανητικές περιγραφές, μπορείς να υποκινήσεις σε βία. Η γλώσσα παράγει πολιτικά και υπαρξιακά αποτελέσματα.

Όσο προχωράμε στις ημερολογιακές καταγραφές, τόσο βαθύτερα ο δημοσιογράφος μπαίνει στην εμπειρία της γλωσσικής αλλοτρίωσης των κρατουμένων. Ο δημοσιογράφος αρχίζει σιγά-σιγά να «βλέπει», μεταξύ παραίσθησης και πραγματικότητας, έναν Εβραίο ποιητή, τον Πάουλ Τσέλαν, ο οποίος είχε γράψει το σημαντικότερο ποίημα που γράφτηκε για το Ολοκαύτωμα, τη «Φούγκα του Θανάτου». Ο Τσέλαν ήταν γερμανόφωνος, η πόλη, ο τόπος που γεννήθηκε αφανίστηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, έχασε τους γονείς του σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, έχασε τον τόπο του και θεωρούσε ότι έχασε και τη γλώσσα του, κυρίως διότι οι Ναζί είχαν χρησιμοποιήσει τη γερμανική γλώσσα ως γλώσσα προπαγάνδας εναντίον των Εβραίων. Είχε ένα μεγάλο δίλημμα: σε ποια γλώσσα θα έγραφε πλέον; Η γερμανική γλώσσα ήταν αυτή που τον συνέδεε με τον τόπο του, με τους γονείς του. Όμως την είχαν με τόσο βάρβαρο τρόπο χρησιμοποιήσει οι Ναζί, και ήταν πλέον μια αλλοτριωμένη γλώσσα, μια γλώσσα απανθρωποποιητική:

Ήθελα να φωνάξω, αλλά δεν μπορούσα' όταν τελικά άνοιξα το στόμα μου, το 'νιωσα σαν κάτι ξένο. Υστερα απλώθηκε και πάλι η καταχνιά, λες κι ήταν όλα τριγύρω δάκρυα, λες κι ήταν ψυχές. Κι άκουσα ξανά εκείνη τη φωνή, εκείνες τις λέξεις. Βιρ τρίνκεν ουντ τρίνκεν. Λέξεις σαν σφυροκόπημα' πρώτα ο ξερός χτύπος τους, ύστερα ένας αντίλαλος που αστράφτει και συνεχίζει στο άπειρο. Τρίνκεν ουντ τρίνκεν. Λέξεις κροτάλισμα από θρυμματισμένα γυαλιά, βαριές πρόκες που καρφώνονται, ατσαλένια πόρτα που κλείνει με πάταγο, άγριος άνεμος που σφυρίζει με λύσσα. Τρίνκεν ουντ τρίνκεν. Όχι, δεν ήταν

¹ *Τι είναι ένας κάμπος*, σελ. 12.

λέξεις, ήταν οι γδούποι του φτυαριού, ήταν τα κόκκαλα που θρυμματίζονταν, ήταν η κούπα που έπεφτε, που ολοένα πέφτει, η κούπα που θα σπάσει. Μαύρο γάλα της αυγής, έλεγαν οι λέξεις, σε πίνουμε και πίνουμε και πίνουμε, έλεγαν, σκάβουμε τάφο στους αιθέρες, έλεγαν.

Έλεγαν και κάτι άλλο οι λέξεις. Ντερ τοντ, έλεγαν, ο θάνατος είναι μάστορας, έλεγαν, το μάτι του είναι γαλανό, έλεγαν, σε πετυχαίνει η μολυβένια του σφαίρα, έλεγαν. Όχι, δεν ήταν απλώς λέξεις, ήταν ο ίδιος ο θάνατος, ο θάνατος που ήταν απaráλλαχτος ο άνθρωπος².

Η γλωσσική αλλοτρίωση επιτυγχάνεται και μέσω ευφημιστικής γλώσσας, η οποία εξωραϊζει και συγκαλύπτει βίαιες διαδικασίες, βασανισμούς και εξοντώσεις:

Κι ήταν πράγματι όμορφο το δέντρο του Γκαίτε κι όμορφες οι λέξεις τους, που έλεγαν γι' αναρρωτήρια και πύργους και για δύσκολα ιατρικά ζητήματα και για την τιμή του έθνους, ή έλεγαν για άλογα που κουβαλούσαν πέτρες στα λατομεία τραγουδώντας. Ω, ήταν υπέροχες οι λέξεις τους και τα τραγούδια και το δέντρο του Γκαίτε' ο ίσκιος του έπεφτε πυκνός και τα φύλλα του κροτάλιζαν απαλά, έτσι που μπερδεύομουν καμιά φορά και φανταζόμουν πως από δίπλα περνούσαν πλήθη ανθρώπων που ύστερα όμως εξαφανίζονταν, ή νόμιζα πως άκουγα ριπές πολυβόλων, ή έβλεπα μέσα απ' το θαμπό τζάμι να ψηλώνουν το χάραμα νέες οξιές, μόνο που η σκιά τους ήταν τώρα αραιή, σαν τις σκιές των κρεμασμένων³.

Εδώ, το «δέντρο του Γκαίτε» λειτουργεί και ως συμβολισμός για όλη την ποίηση που εξυμνούσαν οι Ναζί, και συνεκδοχικά τη γερμανική γλώσσα της εποχής εν γένει.

Η Νάσια Διονυσίου μάς έδωσε μια νουβέλα που μεταξύ άλλων λειτουργεί σαν καθρέφτης της σημερινής κυπριακής αλλά και ελληνικής κοινωνίας, αφού τόσο σε Κύπρο όσο και Ελλάδα έχουμε σύγχρονους «κάμπους» με τσουβαλιασμένους ανθρώπους, ψυχές όπως η Νάσια Διονυσίου επιμένει να γράφει, οργανωμένη γύρω από γλωσσική βία. Η Νάσια Διονυσίου μάς ωθεί συλλογικά να ξαναβρούμε τη γλώσσα που ονοματίζει το Κακό ως Κακό, το Καλό ως Καλό, τη γλώσσα της αλληλεγγύης, που κι εμείς στην πορεία χάσαμε. Είμαστε πλησίον, είναι καιρός:

Κάθομαι κάτω, σίμα, στην άκρη' μια ευκολία συνεννόησης - ξέρω πως στην πραγματικότητα μαζί τους ανήκω. Με τη μύτη ενός κλαδιού χαράζω σχήματα χάμω, σε τούτο το περίεργο κράμα από άμμο και χώμα - ούτε άμμος του ταξιδιού, ούτε χώμα της ρίζας, κάτι άλλο πρέπει να 'ναι ο κάμπος, κάτι που ακόμα δεν έχουμε ονοματίσει⁴.

Ένα βασανιστικό ερώτημα προέκυψε μέσα μου όταν έκλεισα το βιβλίο της Διονυσίου: πόσο βίαιη στ' αλήθεια ακούγεται η γλώσσα μου στους πρόσφυγες και μετανάστες, στους αιτητές ασύλου που βρίσκονται φυλακισμένοι στο Πουρνάρα⁵, στη Σάμο, στο κολαστήριο της Αμυγδαλέζας και αλλού;

² Τι είναι ένας κάμπος, σελ. 63-63.

³ Τι είναι ένας κάμπος, σελ. 41.

⁴ Τι είναι ένας κάμπος, σελ. 85.

⁵ Το «Κέντρο Προσωρινής Φιλοξενίας Πουρνάρα» είναι ένα τρισάθλιο στρατόπεδο κράτησης αιτητών ασύλου, έξω από το χωριό Κοκκινотριμιθιά στην Κύπρο.